

ОПТИМІЗАЦІЯ ВВІЗНОГО МИТА – ЗАПОРУКА ЕФЕКТИВНОГО ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІМПОРТУ М'ЯСА

Узагальнено позитивні та негативні наслідки використання митних тарифів при регулюванні імпорту м'яса та визначено загальний підхід до застосування цього інструмента державного регулювання, враховуючи тенденції розвитку сільськогосподарського виробництва.

Ключові слова: митні тарифи, митно-тарифне регулювання, протекціонізм, вільна торгівля.

It is generalised positive and negative consequences of use of custom duties at regulation of import of meat and it is defined the general approach to application of this tool of state regulation in the future, taking into account tendencies and development prospects сельськогосподарського виробництва.

Key words: custom duties, customs-tariff regulation, state regulation tools, protectionism, free trade.

Для України, яка перебуває на початковому етапі інтеграції до світової економічної системи та прагне посісти гідне місце в ЄС, проблема вибору зовнішньоторговельного режиму та того набору інструментів, який доцільно використовувати при державному регулюванні зовнішньої торгівлі, є особливо актуальною.

Теоретичні та практичні аспекти державного регулювання зовнішньої торгівлі тарифними методами висвітлюються в працях Б. Бартлета, І. Бураковського, Ю. Дьоміна, І. Дюмулена, А. Данильцева, О. Сторова, Я. Жаліло, Дж. Кейнса, П. Ліндерта, Д. Менделєєва, Т. Мельника, В. Науменка, П. Пашка, В. Петті, В. Русскова, Д. Рікардо, А. Сміта, А. Сменковського, М. Фрідмена та ін.

Аналіз поглядів на регулювання зовнішньої торгівлі та думки окремих економістів свідчить, що всі вони поділяються на дві групи: прибічників протекціонізму (А. Сміт, Д. Рікардо, Б. Олін, Б. Баласа, Б. Бартлет) та прибічників фритредерства (Я. Жаліло, А. Сменковський, І. Дюмулен, Д. Менделєєв). Перші наполягають на необхідності вжиття заходів щодо митно-тарифного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, а другі відстоюють переваги вільного переміщення товарів, послуг і факторів виробництва між країнами.

Об'єктивну оцінку впливу митно-тарифного регулювання в умовах перебування України в СОТ на аграрний сектор, зокрема на галузь тваринництва, дати складно. Це пов'язано з тим, що основна частина цього короткого проміжку часу припадала на період фінансово-економічної кризи, період низького попиту. Набуття Україною членства в СОТ збіглося з початком девальвації національної валюти, яка в силу об'єктивних причин сприяла скороченню імпорту та стимулювала експорт.

Говорити про значне збільшення імпорту аграрної продукції у зв'язку із вступом України до СОТ було б некоректно. У 2007 р. обсяг імпорту продукції, що належить до товарних груп 1-24, складав 4,1 млрд дол. США, у 2009 р. – 4,9 млрд дол. США. У той самий час експорт таких товарів збільшився в 1,5 рази – з 6,2 до 9,5 млрд дол. США.

Часто доводиться чути про значне збільшення імпорту м'яса та м'ясопродуктів саме у зв'язку із набуттям Україною членства в СОТ. З цього приводу необхідно зазначити, що збільшення імпорту м'яса, крім впливу девальвації гривні, відбулось за рахунок значного зростання внутрішньої ціни на м'ясо ще до вступу України до СОТ, а зменшення після 16 травня 2008 р. ставки імпортного мита (до вступу в СОТ середній митний тариф на м'ясо та субпродукти в адвалерному вимірі складав 38,1 %, після вступу – 13,1 %) зробили свою справу в подальшому. У зв'язку з дією цих факторів імпорт м'яса за два роки збільшився в 3,5 рази (з 164 млн дол. у 2007 р. до 569 млн дол. у 2009 р.). Окремим фактором збільшення імпорту низькосортної м'ясної сировини було зниження платоспроможності населення України, що обмежило попит на високоякісну м'ясну продукцію. У такій ситуації збільшився рівень зацікавленості з боку переробних підприємств у використанні імпортної дешевої м'ясної сировини.

Метою статті є узагальнити позитивні та негативні наслідки використання митних тарифів при регулюванні імпорту м'яса та визначити загальний підхід до застосування цього інструмента у майбутньому, враховуючи тенденції розвитку вітчизняного сільськогосподарського виробництва.

Аналіз статистичних даних про імпорт м'яса в Україну за 2001 – 2007 рр. показав наявність негативних і навіть небезпечних для продовольчого забезпечення країни та вітчизняного агропромислового виробництва тенденцій у динаміці імпорту м'яса. За цей період відбулося різке зростання імпорту м'яса в умовах практичного застою в обсягах його вітчизняного виробництва.

За період з 2000 по 2007 рр. імпорт м'яса збільшився в сім разів, а вітчизняне виробництво зросло всього на 14,9 %. Якщо в 2000 р. відношення обсягу імпорту м'яса до обсягу його виробництва становило 2,3 %, то в 2007 р. воно вже досягло 13,9 %.

Масовий імпорт м'яса розпочався різким збільшенням у 2004 р. імпорту м'яса птиці – в 10 разів більше порівняно з 2000 р. Пік імпорту м'яса птиці, коли в Україну було імпортовано майже 300 тис. т, що в 2,2 рази перевищило обсяг його виробництва вітчизняними птахофабриками. Різке зростання імпорту свинини спостерігається в 2004 р., а яловичини – лише в 2005 р.

Про міру загрози масового імпорту м'яса для вітчизняних виробників можна судити по величині процентного відношення обсягів імпорту до обсягів його виробництва сільськогосподарськими підприємствами. Так, у 2007 р. обсяги імпорту м'яса по відношенню до обсягів його виробництва становили: по яловичині – 3,2 %, по свинині – 2,6 і по м'ясу птиці – 8,1 %.

Надмірний імпорт будь-якого товару створює особливу загрозу вітчизняному виробництву тоді, коли через відсутність необхідних протекціоністських заходів з боку держави, імпортні ціни нижчі від внутрішніх цін. У статистичних збірниках “Зовнішня торгівля України товарами” обсяги експорту-імпорту м'яса подаються в кілограмах, а вартість – у тис. дол. Ці статистичні показники дають можливість обчислити середньозважені ціни в дол. США за 1 кг імпортного м'яса (табл. 1).

Таблиця 1

Імпортні середньозважені ціни на основні види м'яса протягом
2000 – 2007 рр., дол. США за 1 кг [4, с. 79]

Рік	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Відхилення 2007 до 2000, %
Яловичина свіжа, охолоджена або заморожена	2,72	2,61	2,21	1,51	0,67	0,78	0,82	0,81	29,8
Свинина свіжа, охолоджена або заморожена	1,59	1,56	1,07	1,28	0,57	1,02	1,51	1,36	85,6
М'ясо та харчові субпродукти свійської птиці свіжі, охолоджені або заморожені	0,69	0,57	0,41	0,86	0,42	0,48	0,43	0,41	59,4

Як видно з даних табл. 1, у динаміці середньозважених цін на всі види м'яса спостерігається два явища.

Перше – це різке, порівняно з попередніми роками і стало в наступні роки, зниження ціни на яловичину. Друге – це різке (більше як у два рази) зниження в 2004 р. середньозважених цін на всі види м'яса порівняно з попереднім роком. Останнє особливо важко пояснити, тому що імпортерами м'яса в Україну є багато країн з різних континентів. Так, у 2007 р. імпортерами м'яса в Україну були 24 країни. Найбільші імпортери – Бразилія (42 % від усього імпорту м'яса), США (22 %) і Німеччина (9 %). США, безумовно, імпортують добре відомі у світі “ніжки Буша”, а Бразилія, напевне, імпортує свинину. Тому різке одночасне зниження цін на всі види м'яса, які виробляються в різних країнах, не піддаються поясненню.

Величини середніх імпортних цін відчутніше сприймаються, коли вони виражені у вітчизняній валюті.

Виходить, що можна закупити за океаном м'ясо птиці, доставити його в Україну, після цього воно коштуватиме 3 грн за 1 кг. Закуплена і доставлена певним транспортом яловичина коштувала за останні три роки в середньому по 5 грн за 1 кг. А в 2004 р. свинину було закуплено на світовому ринку з доставкою в Україну всього по 3 грн за 1 кг.

Щоб зрозуміти ступінь загрози аграрній галузі від масового імпорту такого дешевого м'яса, необхідно порівняти імпортні ціни із внутрішніми закупівельними цінами на м'ясо, за якими воно було реалізовано сільськогосподарськими підприємствами в той же період.

Складність такого порівняння полягає в тому, що закупівельні ціни визначаються на одиницю м'яса в живій масі. Як вихід, можна було б перерахувати обсяги імпортного м'яса в живу масу, скориставшись середніми нормативами забійної маси. Але у зв'язку з великими вилками (від – до) в цих нормативах залежно від вгодованості тварин, у таких перерахунках неминуче проявився б певний суб'єктивізм. Тому порівняємо імпортні ціни на м'ясо свіже, охолоджене або заморожене із закупівельними цінами на м'ясо в живій масі. З даними проведених розрахунків видно, що, починаючи з 2003 р. імпортні ціни на м'ясо всіх видів – свіже, охолоджене або заморожене (що, в принципі, відповідає забійній масі) – суттєво нижчі від закупівельних цін на м'ясо відповідних видів у живій масі. Особливо виділяється дешевизною імпортна ціна порівняно із закупівельною ціною на м'ясо птиці. Водночас самі закупівельні ціни на м'ясо ВРХ і свиней на стільки низькі, що навіть не покривають виробничих витрат. Виробництво м'яса ВРХ і свиней, починаючи з 1996 р., є хронічно збитковим і лише виробництво м'яса птиці, починаючи з 2003 р., стало прибутковим (табл. 2).

Рівень рентабельності основних видів м'яса у сільськогосподарських підприємствах за роками, % [4, с. 155]

Роки	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	Відхилення 2007 до 2001, %
Вид м'яса									
Великої рогатої худоби	-42,3	-21,4	-40,5	-44,3	-33,8	-25,0	-38,4	-41,0	97,0
Свиней	-44,3	-7,2	-16,9	-33,0	-14,4	14,9	-9,2	-27,6	62,3
Птиці	-33,2	-1,7	-1,1	11,0	3,8	24,9	12,1	-19,0	57,2

Проте рівень прибутковості птахівництва тривав лише протягом 2003 – 2006 рр. У 2007 р. за результатами роботи за рік дана галузь залишилась збитковою і рівень рентабельності склав від'ємне значення – 19 %.

За цих умов уряд повинен був би застосовувати жорсткі протекціоністські заходи щодо імпорту м'яса. Звичайно, завдання непросте: воно ускладнюється зобов'язаннями членів СОТ, які не повинні застосовувати кількісні обмеження імпорту, змінні імпорتنі збори, вибіркоче ліцензування імпорту, встановлення мінімальних імпорتنих цін. Між тим, слід було б звернутися до досвіду країн ЄС, які попри вимог СОТ захищають внутрішні ринки за допомогою механізму митно-тарифного регулювання обсягів імпорту в Україну.

Слід зазначити, що в сучасній економічній науці для встановлення величини оптимальної ставки імпортного мита використовують багато методичних підходів, в основі яких лежить співставлення рівнів вітчизняної і світової ціни на товар. Досить часто практикують розрахунок оптимального мита на кінцевий імпортний товар. Логіка використання такого підходу є чіткою, оскільки в умовах жорсткої міжнародної конкуренції захисту від більш дешевого і якісного імпорту також потребує і кінцева продукція, яка володіє більшою величиною доданої вартості. Внутрішнє виробництво завершального товару дозволяє отримати національним підприємствам вищі прибутки, забезпечує інноваційний розвиток виробництва, розширює сегмент робочих місць, сприяє зростанню заробітної плати робітників у галузі тощо. Безумовно, така методика є найбільш прийнятною для визначення величини оптимального мита на виробництва готової продукції, проте вона не дає відповіді на питання, якою має бути ефективна ставка імпортного тарифу на сировину.

Саме тому, виходячи із дефіциту наукових підходів, серед розробок зарубіжних і вітчизняних учених щодо визначення оптимального мита, нами зроблено спробу вирішення даної проблеми.

Під оптимальним митом, ну думку В. Науменко, слід розуміти певну величину ставки мита, за допомогою якої максимізується нетто-виграш конкретної країни внаслідок переважання позитивних змін у зовнішній торгівлі над скороченням її обсягів (негативні зміни). В. Свинухова стверджує, що оптимальна ставка імпортного тарифу досягається тоді, коли економічний вигаш для країни максимізується. На нашу думку, такі теоретичні висновки вчених являють собою вагомий і важливий методологічний апарат для вивчення концептуальних підходів щодо встановлення “економічної природи” оптимального мита. Проте вважаємо, що дані наукові судження є дещо абстрактними і узагальненими, оскільки вони не дають чіткого пояснення власне механізму одержання позитивних ефектів від введення мита. Варто пам'ятати, що будь-які заходи протекціоністської дії призводять, як правило, до порушення взаємодії вільних ринкових сил (попиту і пропозиції), і лише вільна торгівля здатна адекватно до економічних обставин їх збалансувати.

На сьогодні одним із головних наукових інструментів щодо роз'яснення наслідків впливу імпортного мита на економіку країни виступає відома концепція аналізу рівня добробуту суспільства (welfare analysis).

Розглянемо економічні наслідки, які виникають унаслідок застосування імпортного мита на ввезення товарів за реальної ситуації збалансування внутрішніх попиту і пропозиції.

Цілком очевидно, що розмір чистих збитків для суспільства через запровадження імпортного тарифу не стільки пояснюється абсолютною величиною самого мита, скільки він прямо пропорційно залежить як від еластичності $Q_{\text{пропозиції}}$ так і $Q_{\text{попиту}}$. Іншими словами, чим більш похилими є криві пропозиції і попиту (чим більший кут їх нахилу), тим більшими будуть втрати вітчизняних споживачів і виробників товарів.

За умови еластичних за ціною попиту і пропозиції на товари запровадження імпортного тарифу в розмірі $(P_d^* - P_w)$ призведе до негативних наслідків для добробуту нації, оскільки величина безповоротних економічних втрат перевищує надходження до державного бюджету внаслідок сплати імпортерами мита.

З викладеного можна зробити такі висновки:

- ефект від запровадження імпортного мита є негативним, коли величина чистих безповоротних втрат переважає розмір імпортних надходжень до бюджету країни;
- ефект від справляння мита є нейтральним, коли розмір чистих втрат дорівнює величині сплаченого мита;
- ефект є позитивним за умови, що розмір чистих втрат для суспільства поступається за величиною імпортним надходженням.

Однак беззаперечним є той факт, що максимальна вигода для суспільства країни досягається за умови вільної міжнародної торгівлі, коли урядами держав не вживається жодних заходів протекціонізму (принцип вільної торгівлі). Проте в сучасній світовій економіці такий принцип є швидше абстрактно-теоретичним, ніж практично-реальним. За ситуації, коли одна держава активно захищає внутрішній ринок від іноземної конкуренції, використовуючи цілу низку зовнішньоторговельних обмежень (тарифних і кількісних) та застосовуючи заходи щодо покращання процесу просування вітчизняних товарів на світовий ринок (експортні субсидії, демпінгові ціни тощо), дотримання курсу на повну лібералізацію торгівлі є необґрунтованим і нерациональним кроком. Навпаки, за таких умов уряд держави має виявити той оптимальний рівень тарифного захисту, який би дозволив отримати найбільший позитивний ефект для громадян даної країни.

Виходячи із вищезазначеного, на нашу думку, оптимальною для суспільного добробуту країни могла б бути ситуація, коли рівень еластичності попиту і пропозиції за ціною був умовно близьким до нуля, у такому разі величини безповоротних економічних втрат також майже були б відсутні.

Зрозуміло, що такі обставини є швидше абстракцією, ніж реальністю, оскільки практично немає таких товарів, попит і пропозиція яких є повністю нееластичними за ціною. Однак при методиці обчислення оптимального імпортного тарифу в теоретичному аспекті дана умова, на наш погляд, має ключове значення.

Дана гіпотеза дає змогу припустити, що величина оптимальної ставки імпортного мита буде дорівнювати відсотковому відношенню суми втрат в ефективності виробництва і втрат у споживанні до розміру кількісного імпорту за рівня світової ціни та при умові, що різниця між внутрішньою і світовою цінами прямує до нуля.

Іншими словами, величина оптимального імпортного тарифу має забезпечувати такий рівень внутрішньої ціни, за якого б товарні попит і пропозиція повинні були б повністю нееластичними за ціною.

Варто зазначити, що в економічній науці під поняттям коефіцієнта еластичності розуміють ступінь кількісної зміни одного фактору (наприклад, обсягу попиту і пропозиції) при зміні іншого фактору (наприклад, ціни, доходів або витрат) на 1 %. Безпосередньо під ціновою еластичністю варто розглядати сприйняття або чутливість споживачів до зміни ціни продукту [8].

Спостерігаючи фактичну ринкову кон'юнктуру на вітчизняному ринку м'яса протягом десятирічного періоду (2000 – 2007 рр.), можна побачити стрімку тенденцію до зменшення обсягів виробництва м'яса великої рогатої худоби майже удвічі. Варто зазначити, що така зміна не може бути обґрунтована, використовуючи закон пропозиції, який свідчить про пряму залежність між ринковою ціною і розміром товарної пропозиції (за аналізований період часу внутрішня ціна 1 тонни м'яса ВРХ значно зросла). На відміну від внутрішнього виробництва, на вітчизняному ринку м'яса ВРХ закон попиту все ж таки діє, про що говорить зменшення на 27,6 % обсягу споживання даного виду м'яса. Проте однозначно стверджувати, що закон пропозиції в даному сегменті ринку не функціонує не можна, оскільки для такого різкого висновку доцільно, на наш погляд, провести більш детальний економіко-статистичний аналіз з метою встановлення ступеня взаємозалежності двох факторних ознак (пропозиції і ринкової ціни).

З метою проведення емпіричної оптимізації ставки імпортного тарифу за запропонованою нами формулою визначимо фактичні значення трьох ключових вхідних параметрів – цінових еластичностей внутрішніх попиту і пропозиції, а також цінової еластичності пропозиції імпорту щодо м'яса ВРХ (табл. 3). Виходячи із того, що виведення рівняння попиту і пропозиції на м'ясо ВРХ вимагає прикладного економіко-математичного апарату, то для спрощення процесу досягнення кінцевої цілі скористаємось методом дугової еластичності.

Таблиця 3

Розрахунок величини оптимального імпортного тарифу на м'ясо ВРХ через цінові еластичності попиту, пропозиції і імпортової пропозиції*

Роки	Показники				Цінова еластичність			Оптимальний митний тариф, %
	Виробництво, (пропозиція) тис. т.	Споживання (попит) тис. т.	Імпорт, тис. т.	Внутрішня ціна реалізації, грн/т	попиту	пропозиції	пропозиції імпорту	
2003	721	551	300	11650	0,096	0,893	5,861	16,88
2004	618	512	3600	16770				
2005	562	551	30800	22000				
2006	567	586	19300	21240				
2007	546	540	8800	21300				

*Складено автором на основі власних розрахунків

Оскільки внутрішній попит, як правило, відносно швидко реагує на зміну ринкових цін, то в даному випадку при визначенні величини цінової еластичності попиту, на нашу думку, слід брати короткий часовий

інтервал (2003 – 2007 рр.). На відміну від попиту, реакція товаровиробників м'яса на коливання ринкових цін є більш повільною (порівняно тривалий процес заміни технології утримання і відгодівлі худоби).

Це призводить до того, що обчислення величини пропозиції м'яса ВРХ краще було б проводити за більш довготривалий період. У нашому випадку за еталон часу взято 2003 – 2007 рр.

У результаті проведення аналітичної роботи було одержано рівень оптимальної ставки імпортного тарифу на м'ясо ВРХ, який складає 16,88 %. Така величина результативної ознаки впливає із досить низького значення коефіцієнту цінової еластичності попиту – 0,096, а також еластичності пропозиції – 0,893. Економічна інтерпретація цих значень зводиться до того, що при зростанні рівня ринкової ціни на 1 % споживання в Україні яловичини знизиться лише на 0,096 %, тоді як за такої кон'юнктури виробники будуть мати бажання поставити на ринок трохи більше 0,890 % м'яса ВРХ. Дані показники підтверджують теоретичну аксіому про те, що попит і пропозиція на сільськогосподарську продукцію, як правило, є відносно нееластичними за ціновим параметром. Проте, на відміну від них, імпортна пропозиція яловичини є абсолютно еластичною. Причому 1 % зростання ціни на м'ясо ВРХ всередині країни має призвести на збільшення обсягів поставки товарів на 5,86 %.

Таким чином, запропонований метод митно-тарифного регулювання представляє собою відношення суми за абсолютним значенням коефіцієнтів цінових еластичностей внутрішнього попиту та пропозиції до еластичності пропозиції імпорту певного виду сільськогосподарської продукції.

Отже, проаналізувавши тенденції імпорту м'яса, можна зробити висновок, що митно-тарифна політика України повинна базуватися на таких принципах:

- єдності та системного підходу. Тобто застосування митно-тарифних заходів має здійснюватися в рамках визначеної зовнішньоторговельної політики. Конкретні ставки імпортного мита повинні встановлюватися за єдиною методикою. Системний підхід передбачає ескалацію та раціоналізацію національного митного тарифу;

- застосування тимчасового ефективного протекціонізму. Протекційні заходи можуть запроваджуватись як виняток. Вони повинні мати тимчасовий характер і застосовуватись лише в тих галузях, в яких країна володіє порівняльними перевагами. У такому випадку необхідно зберігати внутрішню конкуренцію;

- уніфікації національного законодавства, що регламентує митно-тарифне оподаткування, з міжнародними стандартами. Цей принцип означає не тільки приведення законодавчих актів у відповідність до загальноприйнятих у світі норм, а й виконання взятих на себе державою зобов'язань щодо інших країн чи міжнародних торговельних організацій, а також урахування рівня митного оподаткування в інших країнах при побудові національного митного тарифу;

- ефективного застосування особливих видів мита;
- зваженого підходу до надання митно-тарифних пільг.

Література:

1. *Кредисова А. И.* Управление внешнеэкономической деятельностью : [учебное пособие]. – 2-е изд. / А. И. Кредисова ; под общ. ред. А. И. Кредисова. – К. : ВИРА-Р, 2001. – 640 с.
2. *Науменко В. П.* Митне регулювання зовнішньоекономічної діяльності в Україні / В. П. Науменко, П. В. Пашко, В. А. Руссков. – 2-ге вид., перероб. і доп. – К. : Знання, 2006. – 394 с.
3. *Свиных В. Г.* Таможенно-тарифное регулирование внешнеэкономической деятельности и таможенная стоимость : [учебник] / В. Г. Свиных. – М. : Экономистъ, 2005. – 271 с.
4. Статистичний щорічник України за 2007 рік. – К. : ДКСУ. – 571 с.

Надійшла до редколегії 15.09.2010 р.